

Pukovnik

mr MANOJLO BABIĆ

„Vreme kao faktor oružane borbe“

U »Vojnom delu« br. 2/81. objavljen je članak pukovnika Stevana Stojanovića, pod naslovom »Vreme kao faktor oružane borbe«, u kojem se kroz polemiku sa pukovnikom M. Samardžićem na istu temu iznose vredna zapažanja, ali i takva koja se bez dosta rezervi i uslovnosti ne bi mogla prihvatiti. To se, pre svega, odnosi na *periodizaciju rata* i na razmatranje *vremena kao prostora i trajanja*. U oba ova pitanja nužno je uneti više pojmovnog i semantičkog razjašnjenja, a zatim izložiti osnovna obeležja koja izražavaju suštinu tih kategorijalnih pojmova.

Autor na strani 143. kaže: »*Početni period rata* traje kraće od *drugih etapa*...«, dok na sledećoj strani iznosi: »*Dalji tok rata* (druga etapa) traje načelno duže...«, a zatim u narednom stavu na istoj strani stoji: »*Za završni period rata* se može reći da traje mnogo kraće od *druge etape*« (podvukao M. B.).

Ova tri citirana primera dovoljno jasno pokazuju da autor poistovećuje dva bitno različita kategorijalna pojma u ratnoj veštini, kao što su *period* i *etapa*.

U vojnoj nauci uopšte, a i u našim normativnim dokumentima, prihvaćeno je mišljenje i ustaljena praksa da se trajanje rata deli na *periode*, trajanje *operacije* na *etape*, a trajanje *boja* na *faze*. Ovi termini izražavaju pojmove koji imaju određen stepen opštosti. Vremensko raščlanjavanje rata kao celovite pojave, i u njemu oružane borbe kao celine, ima najveći stepen opštosti i predstavlja, kao što je poznato, predmet strategije.

Etapa je, takođe, vremenska kategorija, ali je u ratnoj veštini nižeg reda opštosti od *perioda rata*. Zbog toga se termin *etapa* upo-

trebljava za vremensko raščlanjavanje operacije kao oblika borbenih dejstava. I u teoriji i u praksi je ustaljeno da se operacije dele na dve, a ređe na tri etape koje se nazivaju *prva*, *druga* i *treća* etapa, a ne početna, središnja i završna, kao što je to slučaj kod vremenskog raščlanjavanja ukupnog trajanja rata.

Treći i najniži nivo opštosti za isti kategorijalni pojam raščlanjavanja vremena u borbi izražen je terminom *faza borbe* (*boja*) i lociran je u sferu taktike kao naučne discipline u ratnoj veštini u kojoj strategija, operatika i taktika čine jednu celinu. Otuda se, ne slučajno, za bilo koju taktičku jedinicu u borbi, na primer u napadu, kaže da u datom vremenskom intervalu *nastupa*, *juriša*, *vodi borbu po dubini*, *odbija protivnapad* i dr. Može se slobodno reći da gotovo nema nijednog taktičkog pravila (ne samo u našoj vojnostručnoj literaturi) u kojem se napad bilo koje taktičke jedinice vremenski ne deli na faze (nastupanje, juriš i dr.).

Uvažavanje izložene kategorizacije pojmova i korišćenja adekvatnih termina za njih ima veliki teorijski i praktični značaj u ratnoj veštini. To, naravno, nije potrebno posebno dokazivati.

Obrazlažući periodizaciju rata autor skoro aksiomatski utvrđuje *trojnu* vremensku podelu za sve ratove, čime upada u metodološku grešku. Svaki rat pojedinačno ne može se podvrći takvoj podeli, ne samo zbog brojnih izuzetaka već i u najopštijem pristupu. Načelno, *kratkotrajne ratove* (kao što je, na primer, rat bivše Jugoslavije i sila Osovine aprila 1941. ili arapsko-izraelski ratovi 1947, 1956. i 1967) u većini slučajeva ne treba deliti na periode, ali to se ne bi moglo argumentovano tvrditi za svaki kratkotrajni rat pojedinačno (kao što je npr. četvrti arapsko-izraelski rat 1973, koji takođe spada u kategoriju kratkotrajnih).

Kod *dugotrajnih ratova* to pitanje se drukčije postavlja. Periodizacija je u metodološkom postupku analize proteklih ratova ili u planiranju budućeg rata krajnje neophodna. Tu, naravno, može biti sporan samo kriterijum periodizacije. U sintetičkom metodološkom pristupu iskustvima iz proteklih ratova, naročito onih iz dalje prošlosti, ili u hipotetičkom viđenju nekog budućeg rata kao celine, periodizacija kao planska i analitička kategorija ne samo da nije nužna već može i da remeti sintezu. Pri tome, naravno, treba uvažiti da su analiza i sinteza u krajnjem jedinstvena naučna metoda, ali istovremeno treba jasno razgraničiti da ono što je u postupku imanentno analizi nije i sintezi.

Na koliko perioda će se rat deliti i kako će se ti periodi zvati zavisi od više činilaca, pre svega od dugotrajnosti rata, kriterijuma koji se primenjuje i usvojene doktrine. Zbog toga se ni svi dugo-

trajni ratovi ne mogu svesti na jedinstvenu podelu (dvojni, trojni, četvorni ili neku drugu). Ima ratova koji su trajali nekoliko godina ili nekoliko decenija, kao što je npr. bio poslednji kineski narodno-oslobodilački rat i socijalistička revolucija. Imajući u vidu sve bitne elemente u jednom uslovno određenom kriterijumu, rat se može podeliti na dva, tri i više delova i ta podela označiti različitim terminima. Na primer: *početni* i *naredni* period (uobičajeni termini po dvojnjoj podeli), *početni*, *središnji* i *završni* (trojna podela), *prvi*, *drugi*, *treći*, *četvrti* itd. period (podela koja se primenjuje kod izuzetno dugotrajnih ratova).

„Skraćivanje“ vremena

U navedenom pasusu na str. 144 autor obrazlaže težnju agresora, pa i branioca, za »skraćivanjem« *vremenskih jedinica*. Međutim, ovde se radi o nečem sasvim drugom. Pre svega, treba poći od činjenice da vremenske jedinice (sekund, minut, sat, dan, godina itd.) ne mogu biti ni kraće ni duže nego što jesu i da su to objektivno date veličine. Drugo je pitanje kako i za koju svrhu zaraćene strane koriste raspoloživo vreme i kakve im mogućnosti stoje na raspolaganju. U tom smislu može se govoriti o skraćivanju procesa oružane borbe, utoliko više ukoliko su pokretljivost oružanih formacija, brzina izvođenja pojedinih borbenih i neborbenih radnji i stepen naprezanja jedinica veći, i obratno. Prema tome, proces oružane borbe može trajati kraće ili duže vreme, što zavisi od niza činilaca koje (kad ih uzmemo u njihovoj ukupnosti) izražavamo kroz *intenzitet*. Tako, na primer, oružana borba u sadašnjem iračko-iranskom ratu, u celini gledano, ima relativno nizak intenzitet. Svakako da za to postoje deterministički činioci, što nije predmet ovog razmatranja.

Analitičke procene našeg narodnooslobodilačkog rata pokazuju da su naše snage u proseku trošile znatno manje vremena za izbacivanje iz stroja jednog neprijateljskog vojnika nego što je neprijatelj trošio za izbacivanje jednog našeg borca, a što je u krajnjem suština intenziteta oružane borbe. Primeri na kojima se ogledao visok intenzitet oružane borbe u narodnooslobodilačkom ratu su brojni. Navodimo samo stepen naprezanja nekih brigada. Iz pređenog borbenog puta brigada koje su formirane krajem 1941. i u toku 1942. godine, proizlazi da je od formiranja do kraja rata većina njih savlačivala 15—18 km dnevno i da su svaki treći dan vodile po jednu značajnu borbu. U ta tri dana obuhvaćeni su popuna, od-

mor, zbrinjavanje ranjenika, vojnostručna obuka, partijsko-politička aktivnost, pripreme za predstojeća dejstva itd. Može se izvući zaključak da je svaka od tih brigada provodila u borbenim dejstvima prosečno po 120 dana godišnje. Maksimalno angažovanje u borbi jedinica istog ranga na drugim ratištima u isto vreme iznosilo je 55—90 dana.¹

O kraćem trajanju unutrašnjih procesa borbenih dejstava (operacija, bojeva i borbi) u savremenim uslovima u odnosu na drugi svetski rat rečito govore i iskustva iz četvrtog arapsko-izraelskog rata. To se najbolje vidi na primeru trajanja operacija.

Trajanje operacija u četvrtom arapsko-izraelskom ratu 1973. godine u odnosu na drugi svetski rat bilo je u proseku dva puta kraće. Četvrti arapsko-izraelski rat trajao je 16 (18) dana.² Za to vreme Izraelci su izveli dve *napadne* operacije (golansku i suecku) i dve *odbrambene* (golansku i sinajsku), a Egipćani i Sirijci po jednu. I napadne i odbrambene operacije kod obe strane trajale su u proseku 8—9 dana. U drugom svetskom ratu operacije su u proseku trajale 16—20 dana. Kao uzorak za izvlačenje ovakvog zaključka uzeto je 10 operacija sovjetske armije sa istočnog fronta iz središnjeg i završnog perioda drugog svetskog rata.³

Skraćivanje unutrašnjih procesa borbenih dejstava ili, drugim rečima, veći stepen njihove intenzifikacije omogućio je povećanim manevarskim sposobnostima i brzinom dejstva oružanih snaga, poboljšanjem i povećanjem putne i aerodromske mreže, snagom i preciznošću vatre, uvođenjem elektronike u sistem komandovanja i protivvazdušne odbrane, kao i nizom drugih činilaca. Imajući sve to u vidu realno je očekivati da bi na sadašnjem stepenu razvoja naših oružanih snaga, kao i oružanih snaga potencijalnog agresora, operacije u opštenarodnom odbrambenom ratu trajale u proseku duplo kraće vreme nego u drugom svetskom ratu. Pri tome je moguće da agresorove snage dejstvuju nešto brže od naših (zbog veće tehničke pokretljivosti), ali se to kompenzuje blizinom rasporeda naših snaga i manjim potrebama za obimnijim i dugotrajnijim pregrupisavanjem.

¹ Luka Despenjić: *Tokovi, procesi i protivrečnosti rata*, VIZ, Beograd, 1970, str. 253.

² Nakon zvanično potpisanog primirja suecka operacija trajala je još 2 dana.

³ Tako je, na primer, bjelgorodsko-harkovska operacija trajala 29 dana, orlovska 10, odeska 16, lavovsko-sandomirska 12, istočnopruska 25, itd.

O strategijskom iznenađenju

U svojim razmatranjima na strani 145 autor se zalaže za mirnodopske pripreme usmerene na sprečavanje iznenađenja, što je opravdano i razumljivo. Međutim on i ovde pravi metodološku grešku što strategijsko iznenađenje smešta u kontekst vremena kao faktora oružane borbe, a ispravan metodološki put je upravo obrnut. Naime, *iznenađenje je princip ratne veštine* i, sa stanovišta hijerarhije naučnih disciplina unutar ratne veštine, može biti strategijsko, operativno i taktičko. Zbog toga svako iznenađenje, pa prema tome i strategijsko, može da se ostvari po vremenu, načinu dejstva, mestu dejstva (pravcu nanošenja glavnog udara, na primer), upotrebom novih sredstava i dr.

Pošto je *vreme* faktor (činilac) oružane borbe koji je od nje neodvojiv (jer se ništa ne dešava van vremena), to se relativno lako može upasti u metodološku grešku da se borbene radnje i druge aktivnosti, pa čak i principi ratne veštine, posmatraju isključivo kroz vreme, čime se gubi iz vida celina, odnosno delovanje ostalih faktora. Takav stepen apstrakcije neminovno vodi u površno sagledavanje pojave i onemogućava svestran prodor u njenu suštinu.

„Vreme kao prostor i trajanje“
i „Vreme kao meteorološka pojava“

U ova dva odeljka kako ih je naslovio autor (str. 145—146), postoji više logičkih i semantičkih protivrečnosti koje unose nejasnoću u poimanje vremena kao faktora oružane borbe. Pošto ih u ovom osvrtu, nije moguće sve izložiti, izneću samo, po mom mišljenju, najkarakterističnije. Autor u tekstu tog odeljka kaže: »Sve to upućuje na zaključak da o vremenu možemo i moramo suditi iz različitih polazišta, počev od njegovog uticaja na trajanje rata (po periodima i u celini), pa sve do najnižih taktičkih borbenih dejstava i postupaka (*valjda na trajanje rata utiču ljudi, a ne vreme* — prim. M. B.). *Racionalnost iskorišćenja vremena zavisi od mnogo objektivnih i subjektivnih okolnosti, ali u njima čovek u svakom slučaju ima najvažnije mesto*« (podvukao M. B.).

Može se postaviti logičko pitanje: ko još, osim čoveka, poseduje *ratio* (razum)? Odrečan odgovor nije potrebno posebno dokazivati, pa prema tome ni logičku protivrečnost podvučene rečenice. Autor je, možda, hteo da kaže da čovek postupa racionalno u pogledu

korišćenja vremena ako uzme u obzir sve činioce koji na to deluju, što upravo i jeste vremenski aspekt racionalizacije. Ova i druge logičke protivrečnosti date u odeljcima »Vreme kao prostor i trajanje« i »Vreme kao meteorološka pojava« imaju i druge nedostatke vezane za fundamentalno poimanje vremena. Tako, na primer, autor na str. 146 (treći stav odozgo, druga rečenica) kaže: »Dakle, osim toga što je vreme prostorna kategorija (podvukao M. B.), ono je i meteorološka, odnosno atmosferska pojava.« Ovde autor eksplicite stoji na stanovištu da je vreme prostorna kategorija, što može biti sporno u sferi filozofije, međutim, u nauci uopšte i ratnoj veštini posebno vreme i prostor su dve različite kategorije istog reda veličina, ali potpuno različitog sadržaja. U ratnoj veštini oni se razmatraju kao činioci (faktori).⁴

Elementi vremena kao činioca oružane borbe su: istorijski period u kojem se oružana borba vodi, vreme kao trajanje (tok, protok — od — do, što podrazumeva količinu raspoloživog vremena), vreme kao astronomska pojava (dan, noć, godišnje doba — proleće, leto, jesen i zima) i vreme kao meteorološka pojava (toplo, hladno, sunčano, vetrovito, magla, kiša i dr.). Elementi prostora su teritorija, akvatorija, vazdušni prostor, a u najnovije vreme i kosmos kao medijum (sredina) za vođenje oružane borbe.

Vreme kao istorijski period u kojem se vodi oružana borba

Na određenom stepenu razvoja društvo nosi pečat vremena. To se ogleda u svim oblastima ljudske delatnosti, u društveno-ekonomskim odnosima, u oblicima saradnje i sukoba, pa i u ratu kao najoštrijoj formi društvenog sukoba. O tome kakva su sredstva upotrebljavana, kako su bile organizovane oružane snage, o načinima vođenja oružane borbe, korišćenju zemljišta i vremena i drugo, bave se istorija ratova i istorija ratne veštine, kao posebne naučne discipline. Pouke i poruke minulih ratova su veoma značajne ali aktuelna ratna veština je usmerena na sadašnjost i budućnost radi sagledavanja svih relevantnih činilaca od bitnog uticaja na tok i ishod oružane borbe.

Na današnjem stepenu razvoja društva međuzavisnost država i naroda u svetskim razmerama je imperativ vremena. Čovečanstvo je izašlo iz srednjovekovnog mračnjštva. Proces dekolonizacije razorio je klasične temelje kapitalizma kao društvenog sistema, a so-

⁴ Vidi *Vojna enciklopedija*, tom X, drugo izdanje, Beograd 1975, str. 616.

cijalizam je stupio na istorijsku pozornicu. Došlo je, kako je to drug Tito slikovito rekao u Bandungu, do istorijskog buđenja naroda. Zbog toga u savremenim uslovima izvoditi agresiju i preduzimati osvajачke ratove nije isto kao u ranijim istorijskim periodima. Savremeno čovečanstvo više ne prihvata osvajanje i kolonizaciju. Sve do kraja drugog svetskog rata pravo država na rat bilo je inaugurisano u međunarodnim odnosima. Danas je međunarodna zajednica rat kao sredstvo u rešavanju sporova potpuno zabranila, čime ratovi, naravno, nisu iščezli sa istorijske pozornice. Za 5.000 godina pisane ljudske istorije u svetu je bilo oko 14.500 ratova,⁵ a samo posle drugog svetskog rata preko 50 lokalnih ratova. Međutim, ono što je kvalitativno novo na sadašnjem stepenu razvoja društva nije pitanje iščezavanja rata kao pojave, već činjenica da, u uslovima višestruke povezanosti država, naroda i progresivnih pokreta, agresija na bilo koju zemlju ugrožava interese svih miroljubivih zemalja, nanosi štetu društvenom progresu i preti svetskom miru. Zbog toga agresija u bilo kojem regionu polarizira svet a napadnuta zemlja ima političku, moralnu, materijalnu i drugu podršku i pomoć čitavog miroljubivog i progresivnog čovečanstva.

Procena vremena kao istorijskog perioda i sa stanovišta uticajnog činioca na vođenje oružane borbe prisutna je i u našoj strategiji oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu. Vreme u kojem živimo direktno utiče i na odnos snaga, jer agresor ne može da angažuje toliko snaga da bi potčinio svojoj volji žrtvu agresije, jer su mu oružane snage vezane i na drugim prostorima — stvarnim ili potencijalnim ratištima i vojištima. Ta okolnost bitno olakšava vođenje oslobodilačkih i odbrambenih ratova u savremenim uslovima.

Vreme kao trajanje

U našem jeziku nema reči (izraza, termina) kojima bi se napravila razlika između poimanja vremena kao trajanja i vremena kao meteorološke pojave, zbog čega mogu nastati nesporazumi u komuniciranju ukoliko se ne iskaže cela misao o kakvom aspektu vremena je reč. U engleskom jeziku, na primer, pa i u nekim drugim jezicima, takva razlika postoji. Vreme kao trajanje u engleskom jeziku označeno je rečju *Time*, a vreme kao meteorološka pojava rečju *Weather*.

⁵ V. Dimitrijević i R. Stojanović: *Međunarodni odnosi*, »Nolit«, Beograd 1979, str. 334.

Za strategiju oružane borbe vreme kao trajanje primarno se razmatra za rat u celini, dok se u sferi operatike i taktike detaljno analizira za sve aktivnosti u procesu pripreme i izvođenja operacija, bojeva i borbi.

Kratkotrajan ili dugotrajan rat osnovno je pitanje svake strategije. Imajući u vidu da je rat najdrastičniji oblik društvenog sukoba, razumljiva je težnja zaraćenih strana da se pobeda ostvari u što kraćem vremenu. Dugotrajan rat nije ničiji ideal, već izraz nužde. Za narod koji vodi oslobodilački rat ili državu koja se brani od agresije, naročito ako je reč o maloj zemlji koja se bori protiv velike sile, dugotrajan rat predstavlja jedino rešenje za postepeno menjanje odnosa snaga u svoju korist i konačno izvojevanje pobede. Svaki agresor, po pravilu, neće otpočeti rat ako računa da bi mogao biti dugotrajan i za njega iscrpljujući. Ali, kad ga agresor jednom otpočne, onda rat ima svoju logiku i svoje zakonitosti koje deluju na njegov tok, procese i konačan ishod u čijem kontekstu je i vreme trajanja.

Vreme kao godišnje doba i doba dana

U ne baš tako davnoj prošlosti ratovi su, na ovoj našoj geografskoj širini i u ovom umerenom klimatskom pojasu, počinjali najčešće leti, a oružana borba se u globalu vodila po danu a prekidala noću. Razlozi za to ležali su, pre svega, u opremljenosti ljudi za oružanu borbu u odgovarajućim vremenskim uslovima. U savremenim uslovima rat može početi u bilo koje godišnje doba, a oružana borba nije više ograničena na sporadična dejstva noću, već se vodi manje-više neprekidno. Međutim, i za najsavremenije opremljene oružane snage, vreme kao godišnje doba i doba dana može olakšavati ili otežavati izvođenje borbenih dejstava (operacija, bojeva i borbi), pa ih čak i bitno ograničiti. To se naročito odnosi na upotrebu tehničkih rodova kopnene vojske, kao i na upotrebu vazduhoplovstva u nekim klimatskim zonama i na određenim prostorima ratišta zimi, kada je na zemljištu visok snežni pokrivač, nanosi i drugo.

Sredstva za osmatranje i gađanje ciljeva noću neposrednim nišanjem na cilj na bliskim i srednjim odstojanjima znatno olakšavaju vođenje borbe noću, ali ih ni približno ne izjednačavaju sa dnevnim uslovima. Otuda i niz ograničenja ali i mogućnosti za primenu iznenađenja od strane onih koji bolje poznaju i svestranije koriste zemljište. A to je, najčešće, branilac zbog matičnog prostora na kome on objektivno ima i druge prednosti.

Vreme kao meteorološka pojava

Kretanje ciklona i anticiklona i pojave koje ih prate u odgovarajućem godišnjem dobu (temperatura i vlažnost vazduha; padavine — kiša, sneg; oblačnost, vidljivost, magla i dr.) bitno utiču na svakodnevni život u miru i u ratu. Što se tiče ratne veštine, uticaj vremena kao meteorološke pojave najneposrednije i najviše se izražava u taktici, manje u operatici, a u sferi strategije aspekt vremena nije zanemarljiv, ali nije ni od presudnog uticaja na tok i ishod oružane borbe u celini. Ono što je za našu strategiju značajno jeste opredeljenje da koristimo otežane meteorološke uslove u kojima agresorova borbena sredstva ne mogu doći do punog izražaja za izvođenje borbenih dejstava. Uzmimo, na primer, problem vidljivosti u uslovima kada magla ograničava dejstva do te mere da skoro parališe poletanje i sletanje aviona ili, pak, kretanje i dejstvo tenkova na bojištu. U takvim meteorološkim uslovima znatno se smanjuju borbene mogućnosti agresora. To može bitno uticati na taktička, a delom i na operativna rešenja, odnosno na boj ili operaciju koja se u takvim uslovima izvodi.

U drugom svetskom ratu poznat je i u tom smislu poučan primer ardenske protivofanzive, izvedene u decembru 1944. i januaru 1945. godine. Saveznička avijacija, zbog magle koja je u prvoj etapi te operacije vladala u zonama borbenih dejstava, nije mogla da pruži neposrednu pomoć i podršku svojim trupama. Međutim, Nemci su u izboru vremena otpočinjanja operacije upravo računali sa tim faktorom. Da je magla potrajala još koji dan, pitanje je gde bi Amerikanci i Englezi zaustavili Nemce i sa kolikim gubicima bi to postigli.

U našem narodnooslobodilačkom ratu brojni su primeri korišćenja meteoroloških uslova za postizanje iznenadnih poduhvata, a naročito za prikriveno dovodenje snaga za napad ili protivnapad, izvlačenje iz borbe ili neku drugu aktivnost vezanu za manevar snaga i izvršenje udara.